

INNLEDNING

Et møte med det ukjente i det kjente. Med humor som våpen.

Det sies at et bilde kan si mer enn tusen ord. En tegning kan være visualisering av en fortelling. Tegneserien er en måte å fortelle en historie på. Går vi bakover i vår historie vet vi at før skriftspråket ble allment, brukte man bilder for fremstilling av historien. Vi har hulemalerier og veggmalerier helt fra oldtiden og fram til vår egen tid. Tydelige eksempler på fortellende bildeserier finner vi i blant annet i kirkekunst. Alterbilder og annen utsmykning fremstilte gjerne de sentrale begivenhetene i bibelhistorien. Folk flest kunne ikke lese, men bilder kunne alle forstå innholdet i. I dag er tegneserien vår tids bildefortelling, og som en videreføring av den har vi animasjonsfilmen. Vi har tegneserier spesielt for barn, men også serier laget for en voksen målgruppe.

Bildet er en viktig del av vår kommunikasjonskultur, og blir stadig viktigere. Vi omgir oss med bilder hele tiden og vi møter bilder hvor vi enn snur oss; bilder som skal selge produkter, bilder som forteller en nyhet, bilder som informerer, bilder som dekorerer osv. Mediene for utforming av uttrykket er også forskjellige, alt fra bevegelige bilder til stillbilder, fra fotografi til den tegnede strek.

Veggmaleriet eksisterer også i dag. I organisert og planlagt form som utsmykninger og dekorasjoner på utvalgte steder og plasser, som graffiti og tagging på mer eller mindre sentrale og passende vegger i våre offentlige rom.

OM KUNSTNEREN

Selvportrett

Steffen Kverneland ble født i Haugesund i 1963. Han har tegnet siden han var liten gutt. I barne- og ungdomsårene arbeidet han mest hjemme om han ikke var ute i skauen for å finne motiver der. Han var også en ivrig fotograf og brukte fotografier som utgangspunkt for bildene sine. Motivene var gjerne landskaper og bymotiver fra lokalmiljøet, malt i en impresjonistisk påvirket stil.

17 år gammel hadde han sin første utstilling med portretter og landskaper. Han hadde planer om en akademisk karriere på Universitetet, og flyttet til Bergen etter avsluttet videregående.

Men denne karrieren ble kort. På en nettside skriver han at han har 14 dagers utdanning i filosofi på universitetet i Bergen.

Som tegner er han autodidakt (selvlært). I 1987 flyttet han til Oslo hvor han etter hvert ble fast tegner i avisene *Dag og Tid* og *Ny Tid*, senere også i *Nationen* og *Dagbladet*. I dag er Kverneland billedkunstner på heltid. Han sier selv at han lever av illustrasjoner til allehånde aviser og tidsskrifter. Han er bokillustratør, avistegner, tegneserietegner og tegner til andre formål. Han har deltatt på Høstutstillingen, har

hatt flere separatutstillinger og er innkjøpt av blant annet Nasjonalmuseet for kunst og arkitektur.

Kverneland har markert seg som en av våre fremste tegneseriemakere og illustratører. Han er også forfatter som illustrerer sine egne tekster. Kverneland har en karakteristisk og særegen tegnemåte. Han er kjent for sin satiriske, ironiske, underfundige og karikerte uttrykksform med en skarp, klar og iakttakende strek.

Gjennom flere prosjekter har Kverneland blant annet tatt for seg tekster av kjente forfattere, og illustrert disse på sin satiriske og karikerende måte. Resultatet har kommet i bokform som en serie *Amputerte klassikere*. Kverneland sier om utvalget han gjør: *"Det er et skille mellom sjikane og hyllest. Jeg liker å sjikanere forfattere ved å illustrere deler av bøker som er dårlig eller latterlig skrevet, gjerne med forfatteren selv i hovedrollen. Andre ganger illustrerer jeg gode inspirerende bøker. Da følger jeg tekstens intensjoner. En tommelfingerregel er at når jeg illustrerer Hamsun eller Sandmose, da er det hyllest, når jeg illustrerer Kjærstad eller Bjørnstad, da er det sjikane."*

OM BILDENE

Kverneland har illustrert flere bøker. Denne vandreutstillingen viser 5 av original-illustrasjonene til Stein Erik Lundes bok *Biografien om Munch. Livets dans*. Her har Kverneland brukt Munchs egne bilder som utgangspunkt for flere av illustrasjonene sine, men bearbeidet motivene og tilført nye elementer tilpasset biografiens tekst. Andre illustrasjoner er Kvernelands egne komposisjoner fullt ut.

Dersom vi ser bokas forside på avstand, er vi ikke i tvil om at den handler om Edvard Munch. Motivet *Skrik*, kanskje et av verdens mest kjente kunstverk, preger forsiden. Og ved første øyekast er det Munchs *Skrik* vi ser. Ved nærmere blick møter vi et annet *Skrik*. Kverneland har tatt seg den frihet og plassert kunstneren selv i forgrunnen. Med Kvernelands tydelige strek møter vi Munch i det han holder seg for ørene og skriker. Bakgrunnen for originalmotivet var at Munch gikk på spasertur med noen venner, og Munch skriver :

Jeg gikk bortover veien med to venner – så gikk solen ned. Himmelen ble plutseli blodig rød og jeg følte et pust av vemod – en sugende smerte under brystet.

Jeg stanset – lænet meg til gjerdet træt til døden. Over den blåsorte by lå blod i ildtunger.

Mine venner gikk videre – og jeg stod igjen skjælvende av angst – og jeg følte det gikk et stort uendelig skrik gjennom naturen.

Bildene i utstillingen er originaltegninger og utført med tusj og laveringsteknikk. Formatet på bildene er ca str.30x20 cm

1. Sykdom, galskap og død

To av menneskenes fryktligste fiender fikk jeg i arv. Arven til tæring og til sindssykdom. Sykdom, galskap og død var de sorte engler som stod ved min vugge.

Nederst i venstre hjørne ser vi et barn som ligger i en seng. Han ligger godt gjemt under dynen, hodet er det eneste synlige. Han ser skremt og redd ut med vidåpne øyne og en glorie med svettedråper rund seg.

Omkring sengen svever tre svartkledde figurer, alle med blikket vendt mot barnet. Han til høyre er en dødingskalle med hettekappe og med en ljà i hånda. Han i midten har utstående øyne, åpen munn som det renner spytt fra, en svart napoleonshatt på hodet, skjorte og nakne, hårete

legger. Han til venstre ser ut til å ha byller på hele seg, mager og utarmet. Kverneland har på sin karakteristiske måte illustrert Munchs egen tekst.

2. Madonna

Her bruker Kverneland Munchs Madonnakomposisjon slik vi kjenner den i originalversjon, som utgangspunkt. I en litografiutgave har Munch rammet Madonnaen inn med en bord svømmende sædceller og et foster nederst i venstre hjørne. Kverneland har gitt sædcellene Munchs ansiktstrekk, og nederst i venstre hjørne har Kverneland tegnet et karikert portrett av Munch. Hodet er stort, men kroppen er liten og unnselig. Han sitter sammenkrøpet og naken, med ben og armer trukket opp under seg, like under Madonnaens nakne bryst. Han ser opp på henne med et kanskje engstelig blikk. Madonnaens lukkede øyne har i Kvernelands utgave blitt tegnet som en spiral, nesten som om hun veksler mellom å åpne og lukke øynene. Ser hun på oss eller er øynene lukket?

3. Pikene på broen

Munch var stadig på reise, både i Norge og i Europa. På en av sine turer i Vestfold kom han over et hus til salgs i Åsgårdstrand. Et av Munchs kjente motiv fra Åsgårdstrand er *Pikene på broen*. Tre jenter står ved siden av hverandre på en bro og ser ut over sjøen en sommerkveld. I bakgrunnen skimtes et stort hvitt herskaps hus omkranset av trær og annen vegetasjon. Drømmen om kjærligheten og fremtiden ligger som en tolkning av motivet.

I Kverneland sin illustrasjon er også Munch med. Han er plassert litt vekk fra pikene, stående i forgrunnen. Han lener seg til rekkverket og står i en avslappet positur med kroppen motsatt vei av pikenes. Vi ser han i profil, og med karikaturens tydelighet er hakeparti og nese særlig frem-

hevet. Munch løfter på hatten, hilser pikene og sier, gjennom en snakkeboble: "Godaften, småpiker!".

4. *Paranoia*

Jeg hørte kvinnestemmer- Ja nu har vi han – Har I revolveren? Underlig var det når jeg hadde stått op og stod ved vinduet var stemmerne væk når jeg la mig begynte de igjen...Utenfor stod en rød bil –Denne skjulte de seg i Der måtte de sidde....

En mann sitter godt sammenkrøpet under et bord. Ansiktet har Munchs karaktertrekk, en markert hake og en skarp, spiss nese. Han ser ganske uflidd ut, med skjeggstumper, bustete hårfrisyre, fillete klær og sokkløs på det ene benet. Rundt omkring er det flere tomme flasker og glass, både på og under bordet. Veggene buler ut, som om det hele er i ferd med å sprenges i stykker. To stemmebobler markeres fra en

dør på venstre side i rommet: " Ja, nu har vi han" sier den ene. " Har I revolveren?" sier den andre.

Kverneland har på en billedlig måte fremstilt Munch slik han hadde det i København før han ble lagt inn på dr. Jacobsens klinikk i oktober i 1908. Han var på det tidspunktet svært langt nede. Han hadde gått på fylla i lang tid, ble tatt for å være en uteligger, uflidd og ustelt som han var. I tillegg hørte han stemmer og mente seg forfulgt.

5. *Solen*

Et av Edvard Munchs største offentlige utsmykningsoppdrag var utsmykningene til Universitetets aula i Oslo, avduket i 1916. Hovedfeltene er utsmykket med tre heldekkende veggmalier; *Solen* på fondveggen, *Historien* og *Alma Mater* på sideveggene.

Kverneland har brukt Munchs *Solen* som bakgrunn for sin illustrasjon. I bildets sentrum står Munch plassert i helfigur: han er oppreist og støtter armene i siden, bena er godt plantet på bakken. De tidligere portrettene i boka viser Munch som ung. I dette portrettet har Kverneland tegnet en eldre Munch. Han har blitt skallet, og håret er grått. Han har et noe

bekymret og tenksomt uttrykk i ansiktet. Hodet hans er sammenfallende med solen i motivet, og solstrålene står som en glorie rundt kunstnerens hode. Munchs positur har i tillegg likhetstrekk med et annet av kunsthistoriens kjente og brukte verk: Leonardo da Vincis konstruktive tegning av menneskekroppen og proporsjonenes sammenheng med sirkelen. Tolkningen av illustrasjonen kan i en slik sammenheng forstås på flere plan: Munch i sitt eget sentrum og i verdens sentrum.

ARBEID MED UTSTILLINGEN

Bildene i denne utstillingen er krevende i den forstand at de trenger nærkontakt for at man skal se dem. De inneholder mange detaljer som man kanskje ikke legger merke til ved første blick.

Vurder derfor muligheter til en god plassering for opphenging.

Hva er en god plassering? Skal de henge samlet eller langt fra hverandre?

Hvordan bør belysningen være?

Er det mye omkring som forstyrrer opplevelsen? Bør man rydde plass til bildene ved å ta ned det som henger på veggen fra før?

Vurder avstand mellom hvert bilde og avstand fra gulv/tak.

Hvor nært innpå bildet må du gå for å se det godt nok?

Det er en forutsetning at elevene har noe kunnskap om Munch i forkant, at de kjenner til Munchs bilder, hans malemåte og hans motivvalg.

Illustrasjoner til en tekst forutsetter at man også leser teksten til bildet.

Les boka og vær spesielt oppmerksom på *hvor* og *når* tekst er illustrert.

Bruk tid på gjennomgang av hver enkelt bilde.

Samtale om:

1. Hva har kunstneren valgt å illustrere?

2. Hvorfor?

3. Hvordan?

4. Bildebeskrivelse:

Hva ser du?

Hvem og hva er med på bildet?

Kunstneriske virkemidler:

komposisjonsprinsipper, perspektiv/dybde, strek, valør

5. Har bildene humor, eller er de alvorlige? Hvordan?

6. Symbolbruk. Hvilke virkemidler har kunstneren brukt for å tydeliggjøre et budskap? Er noen symboler klassiske tegneseriesymboler?

7. Kverneland har i flere av illustrasjonene brukt Munchs komposisjoner som utgangspunkt. Hvordan har han bearbeidet disse?

8. Kan det i noen av illustrasjonene også være gjenkjennelige trekk fra andre kjente kunstverk?

FORSLAG TIL VIDERE ARBEID

- Kverneland arbeider både med tekst som illustrasjon til bilder, med bilder som illustrasjon til en tekst, eller som en serie der tekst og bilde følges parallelt. Finn eksempler som viser dette.
- Sammenlign et "vanlig" portrett med en karikaturtegning. Hva skal til for at tegningen kan kalles en karikatur?
- Med humor som våpen. Hvilke andre kunstformer bruker karikaturens virkemidler? Tenk innen musikk, litteratur, scenekunst? Kan det være f.eks stand-up komikeren, satirikeren o.s.v.?
- Sitt over for hverandre to og to og tegn portretter av hverandre. Hva er spesielle karaktertrekk ved modellen, og hva kan/bør fremheves? Prøv å lag karikaturer også.
- Utprøving av ulike tegneverktøy; blyant, tusjpenn, pensel. Strekøvelser, skravurteknikk, laving.

Se vedlegg om tegning og tegneteknikker.

Ordforklaringer

Karikatur: fremstilling eller etterligning på en lattervekkende måte, ved overdrivelse av de karakteristiske trekk. (Lexi, Aschehoug).

Fremstilling der typiske trekk er overdrevent fremstilt, vrengebilde (Tanums store rettskrivningsordbok, Kunnskapsforlaget, 1989).

Sjikan: ondsinnet erting, vanærende, smålig krenkelse, personlig forfølgelse, fornærmning (Lexi, Aschehoug)

Symbol: noe som representerer, kjennetegner, noe annet (Lexi, Aschehoug)

Lenker

Om E. Munch på Kulturnett

<http://www.kulturnett.no/personer/person.jsp?id=T7727513>

Om E. Munch på Skolenettet

<http://www.skolenettet.no/kunstweb/kunstweb2d/kunstnere/munch.htm>

Munch-museets hjemmeside

<http://www.munch.museum.no/>

Artikkel om E. Munch på engelsk, skrevet av Frank Høiby:

<http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/history/032005-990477/index-dok000-b-n-a.html>

OM TEGNING, TEGNEREDSKAPER OG ULIKE TEGNETEKNIKKER

Å tegne er å se

Å tegne vil si å nedsette punkter eller streker på en flate.

En strek kan være jevn/ujevn tykk/tynn hard /lett mørk/lys lang/kort

Tegneredskaper kan være blyant penn stift kritt pensel

Underlag å tegne på kan være papir kartong tre metall stein

Å tegne er en naturlig måte å uttrykke seg på, og noe vi alle har gjort siden vi var ganske små. Vi tegner før vi kan skrive. Starten er gjerne symbolladet rabling, så følger hodefoting og store og små verdi- dimensjonerte figurer tegnet ut i fra barnets synsvinkel. Etter hvert blir tegningen konkretisert og realistisk i uttrykket.

En tegning er en billedlig måte å uttrykke både tanker, inntrykk og uttrykk fra våre omgivelser på.

Valør: En farges lysverdi og lyshetsgrad, graden av lyshet eller mørkhet. Når vi bruker blyant som tegneredskap er valør blyantens muligheter til å avtegne flater i en skala gråtoner fra svart til hvitt.

Skravere/skravur: Fremstilling av valører i en tegning ved hjelp av parallelle streker eller streker som krysser hverandre. Strekene kan være lange eller korte, jevne eller ujevne men valørflaten skal ha samme overflateuttrykk.

Lavering: En fargetone påført i tynne gjennomsiktige lag. I tegning bruker man gjerne pensel og blekk tynnet ut med vann.

Kontur: Omriss eller grenselinje mellom en form og dens bakgrunn, mellom en form/figur og andre former/figurer.

Visuell : Inntrykk som vi oppfatter gjennom synssansen

Tegneøvelser

I undervisningssammenheng kan vi i første omgang begrense oss til tegning på papir eller kartong.

Utstyr: Tegneark i A4 format
3B Blyant
Tusj penn
Kullstift
Pensel

1. Strekøvelser

Bruk et ark til strekøvelser. Tegn streker på kryss og tvers av arket. Prøv ut så mange forskjellige streker som du får til. Jo flere, jo bedre. Notér for deg selv de forskjellige strekene du har laget.

2. Skravrøvelser

Tegn opp 12 ruter a ca 4x 4 cm på ett A4 ark. Fyll hver rute med forskjellige måter å skravere på.

3. Valørøvelser

Lag en valørskala fra mørkt til lyst med 6 trinn. Fargelegg med en jevn overflate slik at streken ikke syns.

Lag en tilsvarende valørskala der du bruker skravurteknikk.

4. Gjør tilsvarende øvelser med penn og kullstift.

5. Komposisjon.

Lag en oppstilling med tre enkle geometriske former, for eksempel en eske, en flaske og en kuleform.

- Lag først en konturtegning av komposisjonen.
- Lag en ny tegning hvor hver flate skal ha forskjellig valør.
- Lag en tredje tegning hvor du bruker skravurteknikk.